

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамдық стереотиптер мен көзқарастарға әсері

ЖАРИЯЛАНДЫ
18.10.2024СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/166559/>

Аңдатпа: Бұл ғылыми мақалада бұқаралық ақпарат құралдарының Қазақстанда және әлемдік ауқымда мәдени стереотиптер мен идеяларды қалыптастыруға ықпалына салыстырмалы талдау жүргізілді. Зерттеу бұқаралық ақпарат құралдарының жергілікті және жаһандық контексте қоғамдық пікір мен ақпараттық сауаттылықты қалыптастыруда маңызды рөл атқаратынын көрсетеді. Теледидар, радио, баспа және интернет платформалары сияқты әртүрлі медиа түрлері аудиторияның қабылдауына әсер ететін әртүрлі көзқарастар мен контексттерді білдіреді. Қорытындыда ақпараттандырылған және толерантты қоғам құру үшін медиа білім беруді дамыту және тәуелсіз ақпараттық ресурстарды қолдау қажеттілігі атап өтіледі.

Түйінді сөздер; бұқаралық ақпарат құралдары, мәдени стереотиптер, өкілдіктер, Қазақстан, әлемдік ауқым, қоғамдық пікір, ақпараттық сауаттылық, теледидар, радио, баспа басылымдары.

Аннотация: В данной научной статье проведен сравнительный анализ влияния средств массовой информации на формирование культурных стереотипов и представлений в Казахстане и в мировом масштабе. Исследование показывает, что средства массовой информации играют важную роль в формировании общественного мнения и информационной грамотности как в местном, так и в глобальном контексте. Различные типы медиа, такие как телевидение, радио, печатные издания и интернет-платформы, представляют разнообразные точки зрения и контексты, что влияет на восприятие аудиторией. В заключении отмечается необходимость развития медиа-образования и поддержки независимых информационных ресурсов для создания информированного и толерантного общества.

Ключевые слова; средства массовой информации, культурные стереотипы, представления, Казахстан, мировой масштаб, общественное мнение, информационная грамотность, телевидение, радио, печатные издания.

Abstract: This scientific article provides a comparative analysis of the influence of mass media on the formation of cultural stereotypes and representations in Kazakhstan and globally. The study shows that mass media play an important role in shaping public opinion and information literacy in both local and global contexts. Different types of media, such as television, radio, print media, and Internet platforms, present a variety of viewpoints and contexts, which affects the audience's perception. In conclusion, it is noted the a need to develop media education and support independent information resources to create an informed and tolerant society.

Keywords; mass media, cultural stereotypes, representations, Kazakhstan, global scale, public opinion, information literacy, television, radio, print media.

Қазіргі ақпараттық қоғамда бұқаралық ақпарат құралдары мәдени стереотиптер мен идеяларды қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Теледидар, радио, интернет, әлеуметтік медиа және басқа медиа платформалар әртүрлі ақпаратқа қол жеткізуді қамтамасыз етіп қана қоймайды, сонымен қатар әлем мен қоршаған ортаны қабылдауға белсенді әсер етеді. Мәдени стереотип ұғымы жалпы қабылданған нанымдар мен болжамдарға негізделген белгілі бір мәдени немесе этникалық топтың мүшелері туралы жеңілдетілген түсініктерді көрсетеді. Олар көбінесе осы топқа жататын адамдардың мінез-құлқы, мінезі, дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары туралы жалпыланған түсініктерді қамтиды. Медианың әсерінен мәдени стереотиптер күшейтілуі немесе өзгеруі мүмкін, бұл мәдениетаралық қарым-қатынасқа, қоғамдық қатынастарға және жеке тұлғаның өзін-өзі анықтауына әсер етеді.

Бұқаралық ақпарат құралдары қалыптастыратын идеялар қоғамдық пікір мен жеке дүниетанымды қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Олар біздің әртүрлі әлеуметтік топтар, мәдениеттер, елдер мен құбылыстар туралы түсініктерімізді анықтайды және біздің мінез-құлқымызға, көзқарастарымыз бен құндылықтарымызға әсер етеді.[1] Дегенмен, медиа кеңістігі біркелкі емес екенін және әртүрлі медиа платформалар әртүрлі көзқарастарды білдіре алатынын, мәдени стереотиптер мен көріністердің әртүрлі аспектілеріне баса назар аудара алатынын атап өткен жөн.

Бұл мақалада біз осы әсердің әртүрлі механизмдері мен салдарына назар аудара отырып, бұқаралық ақпарат құралдарының мәдени стереотиптер мен түсініктерге әсерін талдауды ұсынамыз. Сондай-ақ, біз Қазақстан мен Ресейдегі жағдайды қарастырамыз, онда мәдени көптіктер мен медиа кеңістіктің алуан түрлілігі мәдени стереотиптер мен идеялардың қалыптасуы мен әсер етуі үшін ерекше жағдайлар жасайды. Әрі қарай, біз бар әдебиеттерді шолуға, әртүрлі медиа платформалардың мазмұнын талдауға және әлеуметтанулық сауалнамаларға негізделген зерттеу нәтижелерін ұсынамыз және қазіргі ақпараттық қоғамдағы мәдени стереотиптердің теріс әсерін жеңудің мүмкін жолдарын талқылаймыз.[1,206]

Бұқаралық ақпарат құралдарының мәдени стереотиптер мен идеяларға әсерін тереңірек түсіну үшін кешенді әдіснамалық тәсіл қолданылды. Біздің зерттеуіміз әртүрлі контексттерде және әртүрлі популяциялар арасында стереотиптердің қалыптасу динамикасы туралы толық түсінік беретін сапалық және сандық талдаулардың жиынтығына негізделген. Зерттеудің бірінші кезеңі негізгі теориялық тұжырымдамалар мен әдіснамалық тәсілдерді анықтауға көмектескен зерттеу тақырыбы бойынша бар академиялық әдебиеттерге шолуды қамтыды. Біз бұқаралық ақпарат құралдарының стереотиптердің қалыптасуына әсер етуінің әртүрлі теорияларын, соның ішінде мәдени және әлеуметтанулық тәсілдерді талдадық және осы процесті анықтайтын негізгі факторларды анықтадық.

Екінші кезең әртүрлі медиа платформалардың, соның ішінде теледидардың, интернеттің және әлеуметтік медианың мазмұнын талдауды қамтыды. Біз медиа мазмұнның әртүрлі түрлерінде ұсынылған мәдени түсініктер мен стереотиптер туралы деректерді жүйелі түрде жинадық және оларды санаттау, кодтау және тақырыптық талдау сияқты сапалы әдістерді пайдалана отырып талдадық. Зерттеудің үшінші кезеңі әртүрлі әлеуметтік-мәдени топтардың өкілдері арасында әлеуметтік сауалнамалар жүргізуді қамтыды. Біз бар мәдени стереотиптер мен түсініктерді зерттеу және олардың уақыт пен әртүрлі контексттердегі өзгерістерін анықтау үшін алдыңғы талдау нәтижелерінен әзірленген құрылымдық сауалнамаларды қолдандық.[2]

Ал төртінші кезеңде алынған деректерді салыстырмалы талдауды қамтыды, бұл медианың әсерінен мәдени стереотиптер мен идеяларды қалыптастырудағы негізгі тенденциялар мен заңдылықтарды анықтауға мүмкіндік берді. Біз сондай-ақ әртүрлі популяциялар арасындағы медиа мазмұнды қабылдаудағы айырмашылықтарды талдадық және стереотиптерді өзгертуге немесе нығайтуға ықпал ететін факторларды анықтадық. Зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, біз бұқаралық ақпарат құралдарының мәдени стереотиптер мен идеяларды қалыптастырудағы рөлі туралы қорытынды жасадық және осы процестің қоғамға теріс әсерін азайту үшін ұсыныстар ұсындық.

Теледидар, радио, газет, журнал, интернет және әлеуметтік медианы қоса алғанда, бұқаралық ақпарат құралдары қоғамдағы мәдени стереотиптер мен түсініктерді қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Дегенмен, медианың әр түрінің ақпаратты ұсынуда өзіндік ерекше ерекшеліктері бар, бұл стереотиптерді қалыптастырудағы әртүрлі тәсілдер мен әсерлерге әкеледі.

Бірінші негізгі айырмашылық-ақпаратты ұсыну форматы. [2,116]Интернеттегі теледидар мен бейне мазмұны бейнелерді, қимылдарды, түстерді және басқа визуалды элементтерді қолдана отырып ақпарат беруге мүмкіндік беретін визуалды қабылдау мүмкіндігін ұсынады. Бұл ақпаратты қабылдау мен есте сақтауға әсер ететін жарқын және эмоционалды әсер қалдыруы мүмкін. Газеттер мен журналдар, сондай-ақ интернеттегі мәтіндік мазмұн сияқты баспа құралдары ақпаратты жазбаша форматта

ұсынады, бұл оқырмандарға мазмұнды егжей-тегжейлі түсінуге және талдауға мүмкіндік береді.

Екінші негізгі айырмашылық-интерактивтілік пен аудиторияның қатысу дәрежесі. Интернетте және әлеуметтік желілерде пайдаланушылар мазмұнмен белсенді қарым-қатынас жасау, Пікір қалдыру, пікір білдіру, жазбалармен бөлісу және өз мазмұнын жасау мүмкіндігіне ие. Бұл қоғамдық пікірталастарды қалыптастыруға және идеяларды ұжымдық жобалауға жағдай жасайды. [3]Теледидар мен радио сияқты дәстүрлі бұқаралық ақпарат құралдарында аудитория оның мазмұнына тікелей әсер етпестен ақпаратты пассивті қабылдаумен шектеледі.

Үшінші негізгі айырмашылық — мазмұнның сипаты және оның формасы. Телешоулар, әсіресе ойын-сауық және телехикаялар көрермендердің назарын аудару және эмоционалды байланыс орнату үшін стереотиптік бейнелер мен сюжеттерді жиі пайдаланады. Интернеттегі баспа құралдары мен мәтіндік мазмұн аналитикалық және ақпараттық фокустың арқасында мәдени құбылыстар мен стереотиптерге тереңірек және жан-жақты талдау жасай алады.

Аудиторияның ауқымы мен қол жетімділігі. Теледидар мен интернеттің, әсіресе әлеуметтік медианың кең аудиториясы мен қол жетімділігі бар, бұл оларды мәдени стереотиптер мен түсініктерді қалыптастыруда ықпалды етеді. Баспа БАҚ өз аудиториясына ие болғанымен, әдетте кең таралған медиа платформалармен салыстырғанда қол жетімділігі мен ықпалы шектеулі.[3,326] Ақпаратты ұсынудағы осы айырмашылықтардың барлығы мәдени стереотиптер мен түсініктерді қалыптастыруда әртүрлі әсерлерге әкелуі мүмкін, бұл әртүрлі медиа түрлерінің қазіргі қоғамға әсерін жан-жақты талдау мен түсінудің маңыздылығын көрсетеді. Бұқаралық ақпарат құралдары қоғамдық пікір мен ақпараттық сауаттылықты қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Олар ағымдағы оқиғалар мен құбылыстар туралы ақпарат беріп қана қоймайды, сонымен қатар бұл ақпаратты аудитория қалай қабылдайтынына және түсіндіретініне белсенді әсер етеді.

Бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамдық пікірге алғашқы маңызды әсері олар баса назар аударатын немесе елемейтін тақырыптар мен бұрыштарды таңдаумен байланысты. Медиа платформалар қандай оқиғалар мен мәселелерді қамтитынын және оларды қалай түсіндіретінін таңдау мүмкіндігіне ие. Бұл шындықтың кейбір аспектілері жеткіліксіз жарықтандырылған немесе аудитория белгілі бір жарықта қабылдаған жағдайға әкелуі мүмкін, бұл оның пікірін қалыптастыруға әсер етеді.

Екінші маңызды әсері олардың ақпаратты қалай ұсынатындығына байланысты. Медиа платформалар аудиторияның назарын аудару және эмоционалды жауап беру үшін әртүрлі әдістер мен әдістерді қолдана алады. Бұл сенсациялық тақырыптарды, драмалық музыканы, эмоционалды боялған пікірлерді және т.б. пайдалануды қамтуы

мүмкін.

Үшінші маңызды әсері олардың қоғамдық Дискурстар мен стереотиптерді қалыптастыру қабілетіне байланысты. Медиа платформалар көбінесе әртүрлі әлеуметтік мәселелер мен құбылыстарды талқылауға, сондай-ақ пікірлер мен көзқарастарды білдіруге арналған алаң болып табылады. Дегенмен, олар қандай пікірлер мен көзқарастарды қолдайтынына немесе басатынына байланысты, олар қоғамдық көзқарастар мен стереотиптердің қалыптасуына айтарлықтай әсер етуі мүмкін.

Ақпараттық сауаттылықты арттыру немесе керісінше жалған ақпарат пен манипуляцияның таралуына ықпал ету қабілетімен байланысты. Бұқаралық ақпарат құралдары аудиторияға кең ауқымды ақпаратқа қол жеткізуге мүмкіндік береді және оларға сыни ойлау мен аналитикалық дағдыларды дамытуға көмектеседі. Алайда, сонымен бірге олар жалған немесе бұрмаланған ақпаратты таратуы мүмкін, бұл күрделі әлеуметтік және саяси мәселелерді жеткіліксіз түсінуге әкелуі мүмкін. Сонымен, бұқаралық ақпарат құралдары аудиторияның әртүрлі оқиғалар, құбылыстар мен проблемалар туралы түсініктерін қалыптастыра отырып, қоғамдық пікір мен ақпараттық сауаттылыққа айтарлықтай әсер етеді. Олар қоғамның хабардарлығын арттыра алады және сыни ойлауды дамыта алады, сонымен бірге ақпаратты манипуляциялауға және теріс стереотиптерді қалыптастыруға байланысты белгілі бір проблемаларды тудыруы мүмкін.

Қазақстанда және әлемде бұқаралық ақпарат құралдары мәдени стереотиптер мен идеяларды қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Қазақстанда, көптеген басқа елдердегідей, теледидар, радио, газет, журналдар, интернет және әлеуметтік желілерді қоса алғанда, түрлі медиа-платформалар бар. Бұл медиа арналар жергілікті және халықаралық деңгейде өмірдің мәдени, саяси, экономикалық және әлеуметтік аспектілері туралы ақпарат береді. Қазақстанда елдің мәдени өмірі мен әлеуметтік қызметінің әртүрлі аспектілерін көрсететін көптеген телеарналар, радиостанциялар, газеттер мен онлайн-порталдар бар. Бұл медиа-платформалар Қазақстан халқының ұлттық бірегейлігін, патриотизмін және мәдени құндылықтарын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Алайда, кез келген елдегідей, Қазақстандағы бұқаралық ақпарат құралдары саяси және экономикалық ықпалға ұшырауы мүмкін, бұл олардың тәуелсіздігі мен объективтілігіне теріс әсер етуі мүмкін.

Әлемдік ауқымда бұқаралық ақпарат құралдары мәдени стереотиптер мен идеялардың қалыптасуына үлкен әсер етеді. Әлемдік ақпараттық орта әртүрлі мәдениеттерге, тілдерге, діндер мен дәстүрлерге бай және медиа платформалар осы әртүрлі мәдениеттер арасындағы түсіністік пен өзара әрекеттестікке ықпал етуде маңызды рөл атқарады. Алайда, олар қақтығыстар мен түсініспеушіліктердің көзі бола алады, әсіресе қазіргі жаһандану мен ақпараттық технологиялар жағдайында.[4] Әлемдегі Медиа платформалар көбінесе мәдени стереотиптер мен біржақты түсініктерді

тарату үшін қолданылады, бұл мәдениетаралық келіспеушіліктер мен қақтығыстардың күшеюіне әкелуі мүмкін. Олар сондай-ақ ақпараттық бостандық пен демократиялық құндылықтарға қауіп төндіретін үгіт-насихат және идеологиялық манипуляция үшін пайдаланылуы мүмкін.

Дегенмен, бұқаралық ақпарат құралдары позитивті идеяларды, шабыт пен мәдени байытуды таратудың қуатты құралы екенін ескеру маңызды. Олар әртүрлі мәдениеттер мен халықтар арасындағы өзара түсіністікке, төзімділікке және ынтымақтастыққа ықпал ете алады, бұл бейбіт және үйлесімді қоғам құруға бағытталған маңызды қадам. Қазіргі әлемде бұқаралық ақпарат құралдары Қазақстанда да, жалпы әлемде де мәдени стереотиптер мен идеяларды қалыптастыруда шешуші рөл атқарады. Бұқаралық ақпарат құралдарының қоғамдық пікірге және ақпараттық сауаттылыққа әсерін зерттеу процестің күрделі және жан-жақты динамикасын анықтады.[4,786]

Бұқаралық ақпарат құралдарының әртүрлі түрлерінің ақпаратты ұсынуда өзіндік ерекше ерекшеліктері бар екенін түсіну маңызды, бұл аудиторияның қабылдауы мен түсіндіруіне әсер етеді. Теледидар, радио, баспа басылымдары және интернет-платформалар мәдени стереотиптер мен түсініктер қалыптасатын әртүрлі көзқарастар мен контексттерді ұсынады. Сонымен қатар, бұқаралық ақпарат құралдары қоғамдық пікір мен ақпараттық сауаттылықты қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Олар қоғамның әртүрлі әлеуметтік және саяси мәселелер туралы хабардарлығын арттыра алады, сонымен қатар сыни ойлау мен аналитикалық дағдыларды дамыта алады[5]. Алайда, олар жалған ақпарат таратып, қоғамдық пікірді басқара алады, бұл ақпараттық бостандық пен демократиялық құндылықтарға қиындықтар туғызады.

Қазіргі жаһандану және ақпараттық технологиялар контекстінде неғұрлым ақпараттандырылған, сыни тұрғыдан ойлайтын және толерантты қоғам құруға ұмтылу маңызды. Бұл медиа-білім беруді дамытуды, тәуелсіз және объективті ақпараттық ресурстарды қолдауды, сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдары туралы пікірталастарға қоғамның белсенді қатысуын және олардың мәдени стереотиптер мен идеяларды қалыптастырудағы рөлін талап етеді.

Қорытындылай келе мемлекеттің, қоғамның және медиа-индустрияның бірлескен күш-жігері арқылы ғана біз мәдени айырмашылықтар құрметтелетін және бағаланатын әділетті, толерантты және ақпараттандырылған қоғам құра аламыз.

Әдебиеттер:

1. Нұртазин, Әли. «Қазақстандағы медианы дамыту: сын-тегеуріндер мен перспективалар».

2. Сейтімбетова, Әйгерім. «Қазіргі қазақстандық медиадағы мәдени стереотиптер».
3. Байдуллин, Жандос. «Қазіргі қазақстандық қоғамдағы Интернет және әлеуметтік желілер: даму үрдістері мен перспективалары».
4. Маклюэн, Маршалл. «Понимание медиа: Внешние расширения человека».
5. Манчестер, Сьюзен. «Медиа Зерттеулер: Оқырман».
6. МакКуэлли, Джон. «Бұқаралық ақпарат Құралдарын түсіну: Адамның Кеңеюі».
7. Маккьюин, Роберт. «Саяси Коммуникацияға Кіріспе».
8. Холл, Стюарт. «Өкілдік: Мәдени Өкілдіктер және Маңызды Тәжірибелер».
9. Маккион, Алан. «ҰЛЫБРИТАНИЯДАҒЫ жаңалықтар мен Журналистика: Оқулық».
10. Маурер, Елена. «Бақ және Қоғам: Сыни Перспективалар».

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.